

Az egykori Pesti Hirlapnak szerepe a március 15-iki forradalomban.

A 48-as Pesti Hirlap riportjából íródott a történelem. — Az első, híres vezércikk március tizenötödikéről. — A nagy nap egyik vezére a Pesti Hirlap munkatársa volt. — Tüntetésnek vélték első nap a forradalmat. — Mi szülte a 15-iki nagy tetteket?

Az élet forgatagában nem mindenkinek nyílt alkalma arra, hogy átlapozza a 48-as ujságokat, pedig a kutató szem szinte minden oldalon talál valami meglepő és jellemző érdekességet, ami még nem ment át a köztudatba. Bizonyára kevesen tudják így ma azt is, hogy — mikor a sajtó irányító szerepe oly nagyon fontos volt — a régi Pesti Hirlap mily szoros összefüggésben állott a nagy nap mozgalmával és hogy a történelem főleg e lap tudósításából örökölte meg március 15-ike emlékét. A nemzet önvédelmi harcát követő gyászos időkben igyekeztek megsemmisíteni mindent, ami a forradalom mozgalmaira emlékeztetett s a különben is tiszavirágéletű hirlapok megőrzött példányai sokáig megközelíthetetlen kincsek voltak a magyarság nagyrészenek. A mai nemzedék számára meg épen az ujság lenyűgöző erejével hat sok olyan érdekes adat, amit eddig nem volt alkalma megismerni, így a Pesti Hirlap vonatkozásait is március tizenötödikével.

A történelmi távlat hiánya miatt a napi esemény tulságos közelségéből természetesen a historiak nem tudták rögtön megítélni a pesti mozgalomnak a nemzet életére kiható fontosságát.

A Pesti Hirlapban talált első tudósítás

is ezt a föltevést erősíti meg, mert a lap 16-án a Fővárosi ujdonságok rovatában röviden így ismerteti az eseményeket:

„A fővárosnak nem mindennapi színe van. A mozgalmi szellem, mely egész nyugaton fölemelé zászlaját, itt is megnyilvánulni kezd. Azon késlekedés, mellyet a főrendi tábla temporisatioja az alsó tábla teendőink iránti feliratának tárgyalása körül okozott, itt is petitióra adott alkalmat. Márt. 15-én reggeli 10-edfél órakor az ifjuság az egyetem' három szakjabeli kartársaival egyesült, kikhez még számos, mindenkoru s rangu férfiak is csatlakoztak, s Landerer és Heckenast nyomdája előtt megállván, követelték, a petitio 12 pontjának, ugy Petöfi Sándor egyik (!) költeményének rögtöni kinyomatását. — A nyomda tulajdonosai engedtek a kívánatnak. Az összegyűlt tömeg pedig, dacára a sűrűn hulló esőnek, példás türelemmel bevárta a censura nélkül kinyomott első magyar példányok elkészültét, mi megtörtént de. 11½ órakor. — A nyomtatványok idegen ajku polgártársaink iránti tekintetből németül is elkészültek. — Örömmel jegyezzük fel, hogy a 12½ óráig tartott csoportozatot legkisebb rendetlenség sem zavará meg.“

Ez az első (teljes szöveggel idézett) tudósítás, — mely még sem a mozgalom előkészítését, sem részleteit nem ismerteti; ami annál érdekesebb, mert

Irinyi József, a pesti forradalom egyik vezére — a Pesti Hirlap külpolitikai rovatvezetője volt.

A 26 éves fiatalember, — aki előbb bejárta Párizst, Londont, a nagyobb német városokat (sokan össze tévesztik a foszforos gyújtó feltalálójával), majd ügyvédi vizsgát tett — 1844-ben vette át a Pesti Hirlap külföldi rovatát és azt 48 közepéig vezette. A Pesti Hirlap különben mérsékelt organum volt, vezetői a higgadt meggondolás irányát vitték, akik nem akarták elsietni véleménynyilvánításukat s már ez a néhány sor is sokat jelentett akkor, hiszen pl. a konzervatív *Budapesti Híradó* napok mulva is elhalgatta a 15-iki eseményeket. A felelős szerkesztő, *Csengery Antal* publicista, politikai, közgazdasági és történetíró volt, aki már megyei irnok korában országgyűlési tudósításokat küldött a lapnak, mire *Bötvös József*, *Szemere Bertalan* és *Szalay László* csakhamar barátságukba fogadták és megbízták a Pesti Hirlap szerkesztésével.

Március 17-én már egészen más hang zendül a lap betüiből. A fej alatt felírás: „A sajtó szabad!“ s az élén „Magyarország és Erdély“ rovat cím után

jeltelen vezércikk, mely nagy hatással volt a közvéleményre.

Többi közt ezeket mondja:

„(Pest, márc. 16-án.) *Átalakulási időkhöz nagy férfiak kellene, magas célokhoz nagy eszközök* . . . midőn a végzet ujja a nemzeti életnek egy erőteljesebb korszakára mutat . . . a törvényhozó testület egybegyűlését szorgalmazzák mindazok, kik a közjót viselik szívükön . . .“ A magyar törvényhozás 4 hónapja együtt, de a határszéli városból nem hat a nemzetre, sem a nemzet reá . . . „az országgyűlést Pozsonyból Budapestre kell átszállítani haladék nélkül . . . Ez volna az első teendő, ha nem volna egy még ennél is elsőbb, — alphája és omegája az összes alkotmányos életnek, az, hogy valaminth már tetteleg szabad a sajtó, ugy országos törvény által is a censura ellen örökre biztosítsák. Enélkül nincs áldás művenken. E nélkül hiába gyürkőzünk neki az építés nagy munkájának . . . Alkotmányos élet s képviseleti rendszer sajtó szabadság nélkül, — mely árva gondolat!

Mikor fogunk valaha a feudalizmus pályáiból kibontakozni! Mikor és miből fogják elvégre a kormányok megtanulni, hogy a sajtónak lenyűgözése elmérgesítheti a közvéleményt,

de hogy irányt csak represszív törvényen nyugvó sajtóintézkedések s az általuk feltételezett eredmények adhatnak neki!

A jellelten vezércikk írója: Szalay László,

aki Kölcseynél végzett gyakorlata után ügyvédi vizsgát tett, majd jog- és törvényhozási bölcselettel foglalkozó külföldi utakról (Párizs, London, Belgium, Svájc, Németország) hazatérve Kossuth visszalépésekor 44 közepén a Pesti Hírlapnak egy évig szerkesztője, azontul főmunkatársa és vezére volt.

A vezércikket — a 16-iki hirdetés folytatása gyanánt — részletes tudósítás követi, amelynek figyelmes elolvasásából megállapítható, hogy — bár minden akkori lap jelentése megegyezik a lényeges mozzanatok leírásában —

a történelem majdnem szösz szerint a Pesti Hírlap riportja nyomán mondja el március 15-ike történetét.

A tudósítás bevezető soraiban beismeri, hogy aznap nem tudták fölbecsülni az esemény jelentőségét:

„A tegnapi nap történelmi nyomokat hagyott maga után. Mi kezdetben csak demonstráció színét visel, később erkölcsi, békés forradalommal alakult.

Az események, melyek Francia- és Németországon keresztül a szomszéd Bécsig törtek, s melyek ugyanazon egy eszme láncszemeit képezik, nálunk is azon ösztönzerű sejtelmet idézték föl, miszerint

a törvényhozásnak társadalmi uton is egy lökést adni s ebből egyesülni kell!

Ezután ismerteti az előzményeket. Az Ellenzéki Kör 19-ére tervezett reformlakomájára készült a magyar nemzet 12 kívánsága, — amelynek tulajdonképeni szövegezője Irinyi volt — de már 12-én a kör négyülésén felolvasásra került. A folyamodvány szerkesztete Irinyi József által feltéve így hangzott, — írja a Pesti Hírlap, — de nem említi meg, hogy Irinyi a lap munkatársa, pedig már akkor méltán büszkélkedhetett volna vele. Közli a híres fölhívás egész szövegét, mely így kezdődik: „Egész Európa mozog. Az idő félszázaddal előbbre rugott... Magyarországot pillanatai drágák. Mi máskor hosszú időszak alatt fejlődhetett ki, most rövid uton s haladéknélkül törvénybe foglalandó...“ Némelyek kifogásolták a 12 pontot, de 14-én este 9-kor a körben a bécsi események híre megmozdította az ifjúságot: „Ismét a formák életől korlátai közé szorítottak bennünket. Az alkalmat elszalasztandjuk ismét.“

„Illyes és hasonló aggodalmak szülték a mult-napi demonstrációra számított meneteket,

melyeket mult számunkban röviden említtünk. — A tömeg mentében nőttön-nőit... Ereje nőttével érezni kezdé, miként legelső teendője, felszabadítani... a gondolatot.“ Így született március 15-én délelőtt 11 és fél órakor a magyar sajtónak törvényes, tiszta, cenzura által meg nem fertőzött ágyából az első ikerszületés. Következik a 12 pont szövege: „Mit kíván a magyar nemzet?“ stb. „Az ikertestvér mellett méltólag állott Petőfi Sándor következő lelkes költeménye. „Nemzeti Dal“ stb.

„Irinyi József mutatá be szabad ég alatt az első szülőiteket.

S a hulló esőben égből látszott reájok szállani a keresztelés vize. Az előbb említetten kívül szólottak még a néphez Petőfi, Jókai Mór (az ifjúsági menet vezetői), Bulyovszky Gyula és mások... A beszédeket, valamint az egész csoportozatot méltóság szelleme lengé át.“

A részletes tudósítás beszámoló ezután a városházán történtekről, közli a két közgyűlési határozat egész szövegét. A végrehajtás iránt eljárással megbízott választmány, — melynek tagjai közt szerepel Petőfi és Irinyi is — sikerrel járt el dolgában. A budai helytartóság teljesítette a cenzura eltörlését, a sorkatonaság bele nem avatkozását, Tanács szabadságharcát, amit az első határozat kívánt. Ennek érdekes első mondata így szól: „Pest város közönsége nevében alólírtak szerencsések hivatalosan értesíteni a magyar nemzetet, hogy a mi más országokban polgárverbe került

— a reformot — Budapesten 24 óra alatt békés és törvényes uton kivívta az egyetértés...“

A másik határozat az őrsereg felállítására vonatkozott. „Esti 7 órakor színház“ hova hiába várták levertsége miatt a kiszabadított rab író... A három és félhasábos riport így ismertette... a békés és törvényes uton kivívott reformdiadal...“

A száguldó események sodrában a Pesti Hírlap szerkesztése fiatalabb írók kezébe került. Osen-gery, Szemere belügyminisztériumban, — mint tanácsos — a képviselőház szabályait dolgozta ki. A szabadságharc után író és tanár lett, majd mint Deák-párti képviselő, a Bach-kor sajtóviszonyait ismertette. Szalay Deák igazságügyminisztériumban a kodifikáló osztály főnöke lett és párizsi mintára a sajtóesküdtszék szervezésén dolgozott; majd német követéül küldték ki s később Párizsban, Lon-

donban tartózkodott. Irinyi már a nemzetgyűlés megnyitása előtt dolgozott a képviselőházi szabályokat előkészítő bizottságban s mint képviselő részt vett az országgyűléseken. 1848. október 8-án Teleki László mellett párizsi magyar követtségi tanácsos lett, de a függetlenségi nyilatkozatra haza sietett. A gyászos sorsforduláskor menekülése közben Grácnál elfogták, több havi raboskodás után

Husszein király kikiáltotta magát kalifának.

A hivatalos proklamálás ünnepeinek keretében folyt le. — A király nem szívesen vállalta a nagy méltóságot. — Abdul Medjid proklamációja.

Abdul Medjid kalifa elmozdítása — mint előre jeleztük — nagy forrongást idézett elő a mohamedán világban. Egyelőre komplikálódott a helyzet avval, hogy a hedzsaszi király tényleg kalifává proklamálta magát. Az erről szóló londoni távirat következőképp hangzik:

Husszein király kalifává való proklamálása tegnap ment végbe ünnepeinek keretében, amelyen fiai, birodalmának mohamedán vezetői és a jeruzsálemi patriárka vettek részt. Husszein maga, a külső jelek után ítélve, nem örvend e fordulatlak. Egy intervjúban, melyet a Manchester Guardian tudósítójának adott, kijelentette, hogy a kalifai méltóságra nem törekedett és félig-meddig kényszer alatt fogadta el. A török kalifátus eltörlése után az arabok, mint független uralkodóhoz és egy szent család tagjához, öhozza fordultak és felkérték a kalifai méltóság betöltésére. Ő engedett, de ismeri a veszedelmeket, melyeket e lépés magában rejt.

Husszein király, ha korban nem is, de mint uralkodó még nagyon a kezdetén van és csodálatosképpen mégis elsajátította már a szükséges diplomáciai körmönfontosságokat. A népére hárítja a kényszerhelyzetet, amely őt a kalifátus elfogadására bírta, holott az egész világ tudja, hogy honnan irányították Husszein király elhatározását. Hiszen a londoni kormány már a háború folyamán arra törekedett, hogy a hedzsaszi törzsek leghatalmasabb emírjét juttassa a kalifátusi székbe. Akkor a dolog nem ment, pedig történelmi alapon igyekeztek bizonyítani, hogy a kalifátusi méltóság betöltésére az arab törzsek jogosultak. Husszein emír akkor is azon az állásponton volt, amelyik állásponton Husszein király van; feltevé, hogy a Manchester Guardian tudósítója előtt őszintén beszélt, amiben nincs okunk kételkedni, mert hiszen

az a helyzet állt be, hogy a mohamedán világnak két kalifája van:

a törökök által elmozdított Abdul Medjid, kit az összes vallási követelmények teljesítése mellett emeltek a legfőbb méltóságba, ennek folytán a mohamedán világ többsége előtt még mindig kalifa, és nem az

halálra ítélték, de később kegyelmet kapott s aztán eszűndes írói és fordítói munkának élt csupán... A mozgalmas 48-as idők dicső napjai elviharoztak, a kiváló férfiak rég a föld mélyében porladnak s a nagy órákban izgatott kezekben remegő, elsárgult újságok híradásai nyomán — a történelmet tanulják a gyerekek az iskolában... Tamás Ernő.

Husszein hedzsaszi király, akit az arab töredék ismert el most kalifának. Az sem bizonyos azonban, hogy Husszein minden alattvalója egyetért-e a lefolyt eseményekkel, mert a mohamedánokban tudvalevőleg a vallási érzés majdnem föltöte áll a nemzeti érzésnek.

Abdul Medjid különben tovább is ragaszkodik a kalifátus méltóságához és erről proklamáció útján értesítette a világ összes mohamedánjait. Tekintve, hogy őt nem szabályszerűen mozdították el állásától, mint elődjét, VI. Mohamed szultánt, akit a seik-ülislam közreműködésével csaptak el, többek között azon a címen is, hogy vétkes volt a vallás ellen és így méltatlannak bizonyult annak legfőbb öre lenni, ennélfogva Abdul Medjidnek jogos a reménye, hogy a mohamedán világ többsége ezután is őt fogja kalifájának tekinteni.

Angorában, ugy látszik, vállvonogatva figyelik ezt a vallási forrongást, holott ez a kérdés sok robbanóanyagot tartalmaz. Még emlékeztet, hogy a kisázsiai harcok idejében, amikor az angolok diplomáciailag igyekeztek kiegyenlíteni a görög harctéri vereségeit, az indiai kormány figyelmeztette Lloyd Georgeot arra a veszedelemre, amely abból keletkezhetik, hogy az angol kormány a görögök érdekében akarja megkárosítani azt a népet, amelynek feje a mohamedánok kalifája, holott Anglia uralma alatt él a legtöbb mohamedán. Az indiai mohamedánok forrongtak és egyben lelkesedtek a török győzelmeért, pénzt és repülőgépeket küldtek Mustafa Kemalnak, a győzelmes mohamedán vezérnek. Akkoriban Angora számolt is a mohamedánok érzékenységével és a kalifátust nem szüntette meg, dacára a trónfosztásnak. Ma, hogy Husszein király magához ragadta a kalifátust, talán mégis ráeszmélnek Angorában a politikai hibára, amelyet elkövettek azzal, hogy

kiengedték kezükből a mohamedánok vezetését,

amelyet a szultánok jogosan vagy jogtalanul évszázadok óta gyakoroltak nem épen kárára a török nemzetnek.

A belügyi nyomozók bűnyűgyében a rendőrség még folytatja a nyomozást.

Hogyan dolgoztak a csempészek? — Szerdán elfogtak két sibert 280 millió értékű valutával. — A belügyminisztérium megszünteti a vonatellenőrző-osztályt. — A letartóztatott textilkereskedők ügyében szombaton dönt a vizsgálóbíró.

A főkapitányságon pénteken is egész napon át folytak a kihallgatások és szembesítések. Az őrizet alá helyezett tizenegy gyanúsított szereplésének tisztázásánál a rendőrség igen nagy súlyt helyez arra, hogy elsősorban a belügyi nyomozóosztály alkalmazottainak ügyeire derítsen teljes világosságot. A belügyi nyomozóosztályból tizenegyen maradtak őrizet alatt még pénteken este is. Közöttük két rendőrfőfelügyelő.

A rendőrfőfelügyelők egyikének lakásán pénteken reggel házkutatást tartott a rendőrség, lefoglalták összes iróanyagait, s amikor a főkapitányságon az iratokat átvizsgálták, rátaláltak egy bankcég levelezésére s egy folyószámla-kivonatra. A folyószámla-kivonaton nagyobb összegek szerepeltek mint betétek s a keletkezés adataiból a nyomozás könnyen megállapíthatta, hogy a gyanúsított főfelügyelő

mindig olyankor helyezte el nagyobb összegű betéteket, amikor hivatalos utjáról visszaérkezett.

Egy gyanúsított és már négy nap óta őrizet alatt tartott belügyi nyomozóról megállapította a nyomozás, hogy bár már hónapok előtt felüggesztették, a csempészt tovább folytatta. Általában kiderült a vizsgálatok és kutatások során, hogy a nyomozótestület ama tagjai, akik a csempészésben közvetítők voltak,

valóságos harcot folytattak egymás ellen a megbízásokért.

Az ügyfeleket és megbízókat többen is ostromolták s versengés folyt, hogy ki nyerje el a megbízást. Csaknem teljesen nyilvánosan folytak a visszaélések.

Az őrizet alatt tartott három fogalmazóval pénteken délután és este szembesítések történtek. Több vonatellenőrző nyomozót szembesítettek velük, bizonyították azonban eddig nem merült fel, az egyik nyomozó tartja csak fenn terhelő vallomását, bizonyítani azonban vádjait nem tudja.

A kihallgatások pénteken éjjel tizenegy órakor fejeződtek be. A belügyi nyomozóbiztosítók és detektívek valamennyien őrizet alatt maradtak s értesülésünk szerint szombaton fognak határozni további sorsuk felett. Két szabadsónbocsátás is történt. Szabadsón engedte a rendőrség az egyik újabban gyanúsított ékszerész és egy tőzdebizományost, aki kétségtelenül igazolta, hogy nem volt tudomása arról, uogy illegális uton külföldre szállítják a közvetítésével vásárolt aranypénzeket.

Jellemző egyébként az általános helyzetre, hogy

amióta a csempészés ügye napirenden van s a rendőrséget foglalkoztatja,

már biztosságban érezték magukat egyes siberek,

abban a hitben, hogy az ellenőrzőkre rá járt a rud, most már minden nagyobb kockázat nélkül lehet vállalkozni. Szerdán elfogtak a bécsi vonaton két sibert, akiknél kétszáznyolcvan millió korona értékű különféle valutákat találtak. Előállították őket a főkapitányságra.

A csempészesi bűnyűgyel kapcsolatosan, mint beavatott forrásból értesülünk, a belügyminisztériumban már elhatározott intézkedés, hogy

a belügyi nyomozóhivatal vonatellenőrző osztályát feloszlatják s az ellenőrzést a főkapitányságra bízzák.

Az eddigi rendszer az volt, hogy a külföldi messzebbes relációkban közlekedő gyorsvonatokon és expresszvonatokon a vonatellenőrző detektívek a nagyobb külföldi fővárosokig utaztak, így Bécsbe, Prágába, Zágrábra. Ezentúl az lesz — a belügyminisztérium tervezeete szerint — a rend, hogy az ellenőrző-közeg csak a határállomásig utaznak s nem Budapesten szállnak fel a kijelölt vonatokra, hanem felváltva a közbenes állomásokon.

Értesülésünk szerint azokat a főkapitánysági rendőrtisztviselőket, akik eddig a belügyi nyomozóhivatalhoz voltak szolgálattételre beosztva, visszarendelik a főkapitányságra.

Koritsánszky vizsgálóbíró pénteken délután megkezdte a kihallgatásokat.

Dr. Kabdebo Márton királyi ügyészségi alelnök pénteken délelőtt hosszasan referált dr. Strache Gusztáv főügyésznek a koronacsempészéssel vádolt letartóztatott textilkereskedők bűnyűgyében. A megbeszélésen behatóan megvitatták, hogyan minősítsék Gampel és társai cselekményét. A királyi ügyészség

a cselekményt egyelőre nem minősítette, a vizsgálat további alakulásától függ, milyen címen emel vádat az ügyészség.

A királyi ügyészség ezért indítványozta még délelben a tanácskozás után a vizsgálóbíró előtt, hogy megvesztegetés büntette címén rendeljék el Gampel István belügyi nyomozó, Zsuffa István posztókereskedő, Görög Nándor ékszerész, Neumann Bernádt posztókereskedő, Frey Zsigmond, Halmai Sándor, és Weissenbacher Mihály textilügynökök